CE ESTE NOROCUL

Nu ştiu exact în mintea cui s-a născut ideea aceea; pe atunci încă nu eram destul de versat, acum nu-i mai ţin minte pe toţi din pluton ca să pot spune cu precizie căruia dintre noi i-a putut trece prin cap una ca asta; în nici un caz n-aş putea evoca momentul cînd a fost formulată extraordinara, geniala idee care la prima vedere ar putea părea o glumă — dar înţeleg şi acum foarte bine geneza ei subiectivă, profunzimea, motivaţia ei.

1. În primul rînd timp aveam cu duiumul.

Trăiam în plină cîmpie, îi zicea Eselheide („Cîmpia Măgarului"), într-un lagăr de prizonieri înconjurat de un gard dublu de sîrmă ghimpată, de paznici, de pichete de pază, construit încă de nemţi, anume cu această destinaţie, pentru ca mai tîrziu, către sfîrşitul războiului, să nu-l mai folosească decît ca un fel de maşină de umplut cîrnaţii: îndesau prin faţă oameni vii, iar pe dinapoi scoteau cadavre descompuse. Nu făceau nimănui nici un rău, nu se îngrijeau decît ca efectivul să fie complet, umpleau doar locurile eliberate de morţi cu oameni vii. Potrivit inscripţiei în trei limbi (dintre care lipsea, curios, tocmai limba germană) de pe coloana comemorativă din faţa porţii, acolo fuseseră măcinaţi de tifos şaptezeci de mii de prizonieri aliaţi. Acolo trăiam noi, în aceleaşi bîrloguri în care, nu demult, pierise puhoiul acela de oameni; acolo, în întunericul acelor barăci negre şi roşii (unele erau din tablă ondulată ruginită, altele din scînduri de brad gudronate), aranjate în pripă, doar dezinfectate superficial, acolo trăim noi, în acea lume a barăcilor scunde, parcă trase cu rigla, ca o tablă de şah, deja de şase luni şi nu aveam nici o treabă.

Cît era ziua de lungă trîndăveam plictisiţi. Cu mîncatul, oricît am fi tras de timp, nu treceau mai mult de zece minute; cu aranjatul aşternuturilor pe priciurile suprapuse, cu îmbrăcatul cel mult încă cinci. Mai rămî-

neau căratul mîncării, frecatul cazanelor, măturatul, dar toate acestea erau treaba celor de serviciu; şi treceau cam două săptămîni pînă ce ne venea din nou rîndul la corvoadă. Să mai adăugăm la toate acestea cel mult cinci minute pentru statul la coadă (cînd se distribuia prînzul) — douăzeci de minute cu totul. Douăzeci de minute aveam vreo ocupaţie, doar douăzeci de minute pe zi; numai douăzeci de minute aveăm o preocupare, restul de o mie patru sute douăzeci de minute le petreceam într-o inactivitate chinuitoare.

Măcar de-am fi avut ce vedea! Dar, de jur împrejur, dincolo de sîrmele ruginite, dincolo de pichetele gudronate, pînă unde vedeai cu ochii se întindea numai nisipul, o mare, un deşert de nisip; doar la nord, undeva pe linia orizontului, se zăreau nişte brazi. Ce-i drept, vîntul necontenit, care ne umplea întruna păturile, cămăşile, gurile ochii cu nisip, transforma în fiecare zi peisajul din jur; ba ici, ba colo dispărea cîte o dună, cîte o movilă, iar în locul lor se formau altele, ceea ce nu aducea variaţii prea mari în imaginea care ne înconjura. Căci zilnic peisajul din jurul nostru era altul, dar de fapt mereu acelaşi; la fel cum mîinile, cum picioarele şi ochii noştri s-au dovedit a ne fi de prisos — nu-şi găseau de lucru cît era ziulica de lungă.

Aici, afară (în Europa, am putea spune), una din problemele noastre cele mai importante era tocmai timpul: cum să ni-l împărţim, cum să-l folosim mai bine, cum să înghesuim în el mulţimea de treburi pe care le aveam. Acolo, în dosul ghimpilor (în Răsărit, am putea spune) problema era: ce să facem cu el? Cum să-l pierdem, cum să-l scurtăm, cum să-l umplem cu ceva, cu orice, căci era îngrozitor de gol şi de lung, ca o albie de rîu secată, sau dimpotrivă, ca un braţ mort de rîu preaplin: lîncezea, bolborosea; pîrîia în jurul nostru şi nu voia cu nici un chip să se scurgă.

Nici nu vă pot descrie cîte n-am scornit noi ca să ne umplem cumva timpul acela gol. Şi aici nu mă gîndesc la fantasmagoriile obişnuite ale prizonierilor despre tot felul de mîncăruri gustoase, nici la discuţiile sterile sau la partidele de cărţi care nu se mai terminau, ci la acţiunile noastre organizate conştient, ca de pildă aţîţarea

scoţienilor. Căci eram păziţi de scoţieni. În faţa porţii, stăteau nişte soldaţi scoţieni înarmaţi pînă-n dinţi, molfăind, tot timpul gumă de mestecat; în pichetele de pază, la mitralierele încărcate făceau cu schimbul tot nişte scoţieni (molfăind tot timpul gumă de mestecat); scoţienii minaseră, cu mine cîmpul din jurul taberei şi stăteau smirnă în maşinile blindate care, defilau de-a lungul gardului de sîrmă ghimpată; ei ne hrăneau, ei ne adunau în cîrduri pentru controlul efectivului; ei aveau grijă, ei îşi băteau joc de noi. Pînă şi comandantul lagărului, un bătrînel mărunt, generalul de brigadă Glen, care mai apărea uneori printre baraci, era toţ scoţian; dacă întîmplător, de sărbători, îi trecea prin minte să ne viziteze — ceea ce se mai întîmpla uneori — stîrnea întotdeauna mare senzaţie cu fustiţa lui cochetă, cu ciorapii săi în carouri (de care erau prinse două uriaşe pompoane verzi şi un ac de siguranţă nichelat, strălucitor), dar în primul rînd cu picioarele sale albe, uscăţive, care îi luceau uneori picant şi aţîţător de sub fustiţă. Ei bine, acei scoţieni, acei soldaţi de operetă care se făleau cu pretinsa lor independenţă naţională, care fie şi numai din cauza uniformei lor cadrilate, rustice, de paradă şi nu puteau fi luaţi în serios, acei scoţieni ţicniţi, caraghioşi nu şi-au dezminţit cîtuşi de puţin faima! Erau zgîrciţi de mama focului. De multe ori ni s-a întîmplat ca, în schimbul ultimei noastre comori — a ceasului sau a stiloului —, păstrate pentru orice eventualitate, ca să le vindem în caz de nevoie, să nu ne plătească preţul asupra căruia căzuserăm la învioală. „Oké“ — rînjeau ei cinic de după gardul de sîrmă şi, dîndu-şi pe ceafă bereta cu pompon, băgau în buzunar şi ceasul aruncat cu încredere peste gard şi acele cîteva pachete de ţigări pe care ar fi trebuit să ni le azvîrle în schimb.

Nu există hoţ mai nenorocit decît acela care fură de la nenorociţi. Nici nu mai ştiu de cîte ori au abuzat de încrederea, de situaţia, de sărăcia noastră, nu este de mirare deci că distracţia noastră favorită era să-i aţîţăm pe scoţieni.

Lagărul era împrejmuit cu un gard dublu de sîrmă ghimpată, apoi urma o porţiune liberă (un culoar pentru patrule), după care începea cîmpul de mine. Aici

erau ascunse în nisip minele de alarmă; acţionau mai degrabă prin lumina puternică pe care o degajau decît prin puterea exploziei; de îndată ce se împiedica cineva de sîrmele lor, ţîşneau din ele fascicole luminoase de magneziu şi nişte bubuituri asurzitoare, un adevărat joc de artificii. Noi deci făceam din tot felul de sfori nefolositoare cîte o frînghie lungă, legam la un capăt un cîrlig greu de fier, iar la celălalt capăt îl legam de un ţăruş şi aşteptam înserarea. De îndată ce se făcea destul de întuneric pentru ca jocul de artificii să fie mai spectaculos în acea nesfîrşită pustietate pierdută în neguri, roteam bine fierul deasupra capetelor noastre ţinîndu-l de frînghie şi, din puterea avîntului, îl azvîrleam ca pe o ancoră peste cele două garduri, peste zona neutră, pînă departe, în câmpul de mine. Şi apoi, apucînd capătul legat de ţăruş, începeam să tragem frînghia înapoi. Niciodată nu s-a întîmplat să nu se agaţe cîrligul de vreuna din sîrmele legate de mine — iar atunci ţin-te circ: spre înălţimi izbucneau nişte bubuituri ce ne spărgeau urechile, limbi de foc înspăimîntătoare ne orbeau ca nişte fulgere inverse; luminau toată cîmpia, lagărul, josul norilor, pichetele de pază — şi pe dată începeau să urle sirenele, să se aprindă reflectoarele, să huruie demaroarele; întunericul se umplea de hărmălaia obişnuită a alarmelor militare; soseau blindatele cu şenile ridicînd nori de nisip, duduind şi scîşnind ameninţător, cu reflectoarele bălăngănindu-se în sus şi în jos; apoi apăreau şi patrulele; alergau la faţa locului cîte douăzeci, cincizeci, o sută de scoţieni, unii numai în izmene; alergau cu sufletul la gură înjurînd, pe lîngă gardul de sîrmă ghimpată şi dincolo de cîmpul de mine, să-i prindă şi să-i aducă înapoi pe presupuşii evadaţi.

Iar noi stăteam cu sutele şi rîdeam de ei cu gura pînă la urechi.

Niciodată n-am văzut oameni mai neputincioşi şi mai amărîţi; aproape că le dădeau lacrimile! Mă mir şi acum că nu trăgeau în noi de furie. Puteau s-o facă... joaca asta copilărească, repetată, de nenumărate ori, putea avea şi victime, dar tot nu eram în stare să le lăsăm de ea, căci — repet — pentru noi era vital să facem ceva, să ne umplem cumva timpul. Chiar dacă nu se întîmpla

nimic, aveam noi grijă să se întîmple mereu cîte ceva; iar, cînd totuşi se întîmpla ceva, întindeam acel ceva pînă la limita maxima a posibilului, pentru ca astfel să mai scurtăm timpul.

Aceasta a fost prima şi cea mai importantă motivaţie subiectivă a acelei idei năstruşnice de care am mai amintit, dar pe care deocamdată nu o dau în vileag.

2. Din cîte îmi pot da seama, cealaltă sursă de inspiraţie au constituit-o partidele noastre de cărţi, care se întindeau pînă în zori. Şi acestea erau determinate, bineînţeles, tot de timpul gol, dar în cele din urmă ele s-au întors împotriva noastră, s-au răzbunat pe noi, ne-au răpit zilele şi nopţile şi în cele din urmă nici să ne odihnim nu ne-au mai dat răgaz. Imaginea care mi s-a întipărit cel mai adînc în memorie din timpul partidelor noastre de cărţi de la Eselheide (încît aş putea-o zugrăvi în orice clipă, ba chiar mi se înfăţişează de la sine) e o *frunte îmbrobodită de sudoare.* Vă rog să vă imaginaţi o încăpere întunecoasă, în plină noapte, cu o masă, cu bănci, cu nouă priciuri suprapuse, aliniate lîngă zid, toate cufundate în întuneric. Vă rog să vă imaginaţi în această criptă de două ori întunecată pîlpîind o luminare (de fabricaţie proprie, făcută din seu, lipită cu propria ei scursoare pe o găleată întoarsă cu fundul în sus), iar în jurul lumînării vreo şapte, opt trupuri aşezate într-o rînă, sau ghemuite turceşte, care se apleacă, se foiesc aruncînd pe pereţi nişte umbre înghesuite, fantastice, misterioase. Tabloul este destul de sugestiv, nu-i aşa, el seamănă destul de bine cu acela al unei cete de tîlhari punînd la cale una din fărădelegile lor. Şi acum în centrul tabloului, în centrul compoziţiei, ca să spunem aşa, foarte aproape de lumînare (în aşa fel încît să o lumineze cît mai bine), vă rog să vă imaginaţi o frunte. Fruntea lată, inteligentă, dar exagerat de palidă a unui om, cu fiecare amănunt, cu fiecare rid, cu fiecare neg în parte bine conturat de lumina ce cade pe ea din apropiere. Iar, pe această frunte delicată, ici-colo mici broboane de sudoare; se nasc din pori aproape văzînd cu ochii; se îngroaşă încet, cresc; cîteva minute strălucesc la lumina lumînării; apoi deodată sînt cuprinse de

neastîmpâr, se ating, se contopesc şi, trăgîndu-le după ele şi pe acelea care le stau în cale, o iau la vale. Dar de îndată şi apar altele în locul lor; din cauza lor fruntea străluceşte în toate culorile curcubeului, de parcă ar fi doar brumată; iar stăpînul ei nu are nici măcar atîta răgaz în cît să se şteargă cu dosul palmei.

Această suprafaţă de piele umedă, care mi s-a întipărit atît de adînc în memorie, pe care n-am s-o uit niciodată (şi dorinţa, mea ar fi ca nici alţii să n-o uite), aceasta frunte care poate fi zugrăvită atît de plastic şi de viu era fruntea lui Keisz Ricus. El stătea la mijloc, el ţinea banca. Atunci cînd începuse să-i asude în asemenea hal fruntea, în bancă erau mai multe mii de mărci, preţul a două, trei case cu etaj. Nu susţin, bineînţeles, că din banii aceia casele ar fi putut fi şi cumpărate, căci în lagăr mărcile n-aveau nici o valoare (doar pîinea şi ţigările aveau), dar afară, dincolo de gardul de şîrmă, desigur, valorau o avere! Aş putea spune că tot tezaurul de bancnote al taberei, soldele plătite luni la rînd cu grijă se înălţau în grămezi instabile dinaintea, lui Ricus; mormanul se aduna fără încetare de o zi şi jumătate, se înmulţea şi creştea de treizeci şi şase de ore întruna; de atîta vreme ţinea fără încetare lupta — şi nu voia să se mai termine.

Căci Ricus cîştiga, cîştiga mereu, cîştiga diabolic, miraculos; dacă ceilalţi aveau nouăsprezece, el avea douăzeci; dacă aceia făceau douăzeci, el făcea douăzeci şi unu; mai mult, dacă făceau douăzeci şi unu din valeţi, din şeptari, el trîntea pe masă fără să clipească doi aşi; s-ar putea, crede că îşi împărţea numai decari şi aşi, cu toate că nu trişa, nimeni nu l-a acuzat de una ca asta; făcea cărţile, tăia şi împărţea în aşa fel încît să i se vadă limpede orice mişcare; şi totuşi cîştiga, inexplicabil, negînd, contrazicând orice posibilitate, orice lege a statisticii, de parcă norocul s-ar fi legat de el pentru totdeauna, de parcă ar fi fost căsătorit cu el.

Căsătorit cu norocul? Căci lucrul cel mai straniu e că avea un noroc orb la cărţi şi în acelaşi timp ghinionul îl urmărea pas cu pas! Veneau zvonurile, vorbele că la noi banca s-a dublat din nou; pe toţi îi mîna dorinţa de

căpătuială, lăcomia după averea uriaşă ce putea fi cîştigată la noi; împrumutau cu toţii bani, fiecare din baraca lui, să poată ţine piept şi să ia potul victorioşi, sau măcar o parte din el (căci nu s-a mai găsit nababul care să mizeze pe toţi banii); însă Ricus cîştiga cu uşurinţă totul, îşi dubla necontenit miza — şi, cu fiecare oră care trecea, devenea tot mai nenorocit.

Căci în zadar sporea suma uriaşă din faţa lui, nu putea niciodată s-o cîştige definitiv, să ia odată caimacul.

Jucam numai douăzeci-şi-unu. Regula jocului era aceea că cel care ţinea potul nu putea băga câştigul în buzunar decît dacă îi venea un şeptar sau un valet (numai atunci putea încasa banii strînşi în bancă, numai atunci putea lua potul). Sărmanului Ricus îi veneau decari şi aşi cu duimul, dar şeptari sau valeţi niciodată, aceia ajungeau mereu la alţii, pe care în schimb îi ocoleau decarii şi aşii. A luat astfel naştere o situaţie fără ieşire, un straniu cerc vicios; de parcă băncii i s-ar fi montat o supapă sau un indicator de sens unic: sporea fără încetare şi nu scădea niciodată; în afara unor sume neînsemnate, în afara celor o sută, două de mărci ale jucătorilor mai prudenţi, nu puteai scoate nimic de la el.

De aceea i se umpluse lui Keisz Ricus fruntea de sudoare. S-a luptat o zi şi jumătate să poată lua banii, să se îmbogăţească (asigurîndu-şi astfel traiul pînă la moarte), timp de o zi şi jumătate, ori de cîte ori a luat cărţile şi le-a filat pe fiecare în parte de tot atîtea ori a rămas dezamăgit. Decari şi aşi, da, îi veneau, şeptari şi valeţi niciodată. Ulterior a recunoscut că la un moment dat nu i-ar fi părut rău nici dacă cineva ar fi reuşit să cîştige toţi banii aceia, numai să se termine odată, ca să se poată culca. Dar, cînd potul a crescut atît de mult încît, în limitele materiale ale lagărului, nu mai putea fi licitat, i s-a spulberat şi această speranţă. A fost o partidă infernală, cum vă spuneam, pur şi simplu nu mai voia să se termine. Dacă unul din cei care îşi pierduseră şi izmenele n-ar fi anunţat în cele din urmă comandamentul, (căci în lagăr era interzis orice joc de noroc, de aceea eram şi nevoiţi să jucăm la lumînare), dacă spre dimineaţă scoţienii n-ar fi dat buzna furioşi, peste noi şi, în timp ce ne ţintuiau la perete cu baionetele (rumegîn-

du-şi chiar şi atunci guma de mestecat), nu i-ar fi confiscat sărmanului Ricus toţii banii, poate că am fi şi acum tot acum acolo, jucînd douăzeci-şi-unu*.

Ce ghinion îngrozitor, dacă stăm să ne gîndim! Şi concomitent cu acest ghinion (concomitent şi paralel, s-ar putea spune), s-a vădit şi norocul său uriaş, fără pereche, incredibil. Deci care e norocul şi care ghinionul; e cu putinţă ca amîndouă să se lege în acelaşi timp de una şi aceeaşi persoană? Doar ştim prea bine şi am văzut de atîtea ori în viaţă că unora le reuşesc toate, dar asta am pus-o mai degrabă pe seama abilităţii, a lipsei lor de scrupule, a vitalităţii acelora (adică pe seama personalităţii lor şi a destinului pe care şi l-au croit). Ştim în schimb că alţii dau greş, în toate, că sînt nişte kriple. Atunci am fost nevoiţi să recunoaştem că nicidecum calităţilor, abilităţii sau stîngăciei, demnităţii sau lipsei de demnitate, ci numai şi numai norocului îi datorează omul succesul sau insuccesul său în viaţă. Şi, pe deasupra, ambele pot veni deodată; norocul şi ghinionul pot fi unul şi acelaşi lucru; cele două feţe ale aceleiaşi cărţi, cele două sensuri ale aceleiaşi noţiuni. Ia să stăm strîmb, să judecăm drept: cum s-a putut întîmpla aşa ceva, ce să fi însemnat asta? Să fi fost o pură întîmplare? Legătura dintre cele întîmplate şi personalitatea sa era mult prea evidentă ca sa putem dă totul pe seama hazardului. Atunci care să fi fost cauza? Să spunem pur şi simplu: *c'est la vie*; să spunem că aşa i-a fost norocul? Nu s-a găsit nimeni printre noi care să nu se fi gîndit la această deşertăciune cu sensuri profunde — şi, după părerea mea, aceasta a fost cea de-a doua motivaţie, cu nimic mai puţin importantă, a acelei idei stranii de care am amintit deja în două rînduri, dar pe care nu o dezvălui nici acum.

3. A treia sursă de inspiraţie a fost fără îndoială împărţirea pîinii.

Era deja a şasea lună de cînd suferam de foame, a şasea lună de cînd de dimineaţă şi pînă seara nu ne

* Mai tîrziu mi s-a atras atenţia că acelaşi motiv apare şi la Švejk, şi încă într-un mod deosebit de plastic. Nu am ce face: şi mie mi s-a întîmplat la fel. (N. a.)

gîndeam decît la mîncare, la frustraţia aceea searbădă care ne mistuia. Atît cît ne puteau da scoţienii era destul cît să nu murim de foame, dar foarte puţin ca să trăim, căci, după cum se ştie, pe vremea aceea şi famiile lor se chinuaiu cu untura de balenă, au suferit şi ei mult de foame la sfîrşitul războiului, nu ca yankeii care fumau tot timpul Marlboro şi se îndopau cu homari şi cu ananas. Marea victorie — după cum se vede — a dus de rîpă întregul imperiu britanic şi, cînd în cele din urmă, Germania a capitulat, nici acolo nu mai era, de foarte multă vreme, nimic de mîncare.

Primeam zilnic cîte o mie o sută de calorii, cel puţin pe hîrtie, din care trebuia scăzut ceea ce furau cărăuşii, bucătării, magazionerii. O mie o sută de calorii, adică un castron cu surogat amar de cafea dimineaţa, un castron de supă la prînz (găseam în varză, dovleac, gulii, uneori chiar şi un pic de arpacaş) şi o sută cincizeci de grame de margarină la cină. La toate acestea se mai adăugau o dată la două, trei zile cîte o scrumbie sărată. Erau nişte peşti mici, cel mult de o palmă, plini de sare, pe care cu chiu cu vai o rădeam de pe ei, iar restul îl mîncam cu scîrbă, aşa crud cum era, abia ţinîndu-ne să nu vomăm.

Dar partea cea mai importantă a aprovizionării noastre zilnice erau cele trei sute de grame de pîine, care ni se împărţeau în mod regulat. De fapt pîinea asta ne-a ţinut în viaţă. Supa putea fi mai concentrată sau mai diluată, bucăţica de margarină, scrumbia puteau fi mai mari sau mai mici, pîinea însă ne era împărţită bucată cu bucată, o primeam întotdeauna, din aceea nu se putea fura. Nu pot să vă descriu ce însemna pentru noi bucata aceea de pîine! Dacă uneori renunţam la ea fiindcă de pildă ni se găurise talpa bocancilor şi trebuia pingelită, ni se deşirase complet cămaşa şi trebuia să facem rost de alta nouă (în lipsă de ţigări, toate acestea eram nevoiţi să le plătim cu pîine) — deci, dacă în interesul demnităţii noastre trebuia să renunţăm la porţia de pîine, atunci în ziua respectivă nu eram buni de nimic, decît să rămînem tolăniţi pe priciuri şi să visăm la nesfîrşit.

În asemenea ocazii vedeam cu ochii minţii cîrnaţi lungi, afumaţi, de culoarea nucşoarei, zbîrciţi, gustoşi. Hălci mari de friptură împănate cu măiestrie (şi cu

untura încă sfîrîind: pe ele), iar alături castraveciori muraţi şi pîine albă rumenă. Vedeam raţe la cuptor cu mîncare de mazăre; sărmăluţe încălzite a doua oară în blide de lut ars; iepuri în sos vînătoresc; păstrăvi cu lămîie; tot felul de fripturi, tocăniţe; gulaşuri înotînd în sosurile lor dumnezeieşti! Cum toate acestea erau de domeniul fanteziei, în unele cazuri o lăsam mai moale. Ne imaginam de pildă cîte un castron mare cu găluşte de brînză, presărate, din belşug cu jumări; sau o oală uriaşă cu ciorbă de fasole, în care a fiert şi un ciolan sau o costiţă afumată; mămăligă cu brînză şi alături varză murată. Dar, cum nici acestea nu se arătau dispuse să emigreze din imaginaţia noastră în realitate, ne mulţumeam cu piftii din carne fiartă în apă sărată, ba, în cele din urmă, pe treapta cea mai de jos a înfometării şi a umilinţei, chiar şi cu nişte cartofi la cuptor!

Dacă toate astea le-am fi gîndit doar — dar le şi spuneam cu voce tare! Cîte unul din aceştia tolăniţi pe priciurile lor din cauza lipsei de pîine era în stare în cîteva minute să răspîndească molima reveriei în toată baraca. Şi atunci mîncărurile începeau să fie evocate pe rînd, ca nişte descîntece asiatice oculte, ca nişte lozinci mobilizatoare, fiecare din noi îşi rostea propunerea, iar ceilalţi îşi imaginau, cu ochii închişi, mîncarea, încercau să-i simtă gustul, aroma, chiar dacă întîmplător nici nu mîncaseră înainte aşa ceva. Mania lui Kún Feri era tocăniţa de berbec şi o propunea ori de cîte ori avea prilejul, iar eu, care nu am suportat niciodată carnea de berbec şi nu aveam nici o experienţă în legătură cu ea (pînă şi mirosul ei îmi făcea greaţă), simţeam chiar gustul şi mirosul ei şi aş fi dat orice numai să o pot gusta.

Ce înfometaţi eram noi pe vremea aceea reiese cel mai bine din întîmplarea cu pachetele de alimente.

Căci am primit şi aşa ceva, da, am primit, ni le-au trimis Naţiunile Unite în săptămîna luminată din primăvara lui ’46. Trebuie să recunosc că au fost nişte pachete fantastice; am găsit în ele cinci biscuiţi, o pungă de grisine, două cutii cu jeleuri de fructe în celofan şi o tablă de ciocolată Suchard adevărată! Se zvonea că mai fuse-

seră şi altele în pachet, că UNRRA* ne mai trimisese şi încă multe alte bunătăţi, de pildă conserve de carne de porc, cuburi de zahăr, slănină afumată, miez de nucă, numai că, prevăzători, comandanţii noştri le-au scos şi le-au depozitat, cică în interesul nostru, ca nu cumva să facem indigestie. Ni s-a promis, bineînţeles, că toate bunătăţile reţinute vor fi băgate fără întîrziere în alimentaţie şi, o zi-două, parcă într-adevăr supa a fost mai consistentă, cafeaua de dimineaţă mai dulce, o dată parcă ne-au dat şi tăieţei cu nucă, dar apoi totul a revenit la normal; nu încăpea nici o îndoială: cadoul Naţiunilor Unite, sau măcar partea cea mai importantă din el, ne fusese dijmuită fără milă.

Nu a reieşit niciodată dacă prudenţii noştri comandanţi au fost cei care ne-au deschis pachetele de la bun început, ca să-şi păstreze pentru ei cea mai mare parte a alimentelor, sau doar personalul de la bucătărie a făcut mai tîrziu asta; acum însă trebuie să recunosc că motivul lor transparent (cel cu indigestia) s-a dovedit a fi foarte întemeiat. Cît de înfometaţi eram noi pe atunci, nu puteau fura într-atît de la noi încît ceea ce rămînea să nu ne fi fost totuşi prea mult!

Cei care nu şi-au mîncât decît pachetul — tot dintr-o dată, bineînţeles — au scăpat doar cu un deranj de stomac. Maţele noastre atrofiate n-au suportat nici măcar acea mică povară compusă din jeleuri şi ciocolată, aşa că, în lunea Pastelui din '46, de dimineaţa şi pînă seara, în faţa latrinelor de la Eselheide, vreo sută-două de prizonieri de război sfîrşiţi stăteau în şiruri lungi, deprimaţi pînă la demenţă, tropăind chinuiţi de crampe şi sperînd că vor mai ajunge încă la timp înăuntru, ceea ce — trebuie să recunosc cu discreţia cuvenită — nu le-a reuşit chiar tuturor. Dar s-au găsit cîte unii care au făcut tot felul de afaceri pentru ca măcar o dată să mă-

* UNRRA — United Nations' Relief and Rehabilitation Administration — Administraţia Naţiunilor Unite pentru Ajutorare şi Refacere, organizaţie înfiinţată în 1943 în scopul ajutorării cetăţenilor din ţările distruse, în timpul celui de-al doilea război mondial. A furnizat ajutor economic, alimente, medicamente şi haine cetăţenilor dislocaţi de război. Şi-a încetat existenţa în 1949. (N. trad.)

nînce şi ei pe săturate; da, au fost, şi nu puţini, dintre aceia care şi-au schimbat pachetul pe cîte o porţie de-supă, care pe deasupra era mai consistentă (în schimbul unui pachet de jeleuri cereau un castron de supă, în schimbul unuia de ciocolată două castroane); astfel au adunat cîte două, trei castroane de supă pe care le-au înfulecat dintr-o dată — au fost mulţi din aceştia şi doar cu greu au mai putut fi ajutaţi. Atunci au murit patru dintre ai noştri, doar patru în total, şi asta numai mulţumită dotării medicale prevăzătoare a scoţienilor: din cîte am aflat după lichidarea lagărelor de concentrare, din motive asemănătoare alţii au murit cu miile. În schimb atunci au trebuit internaţi în spitale cel puţin două sute de maghiari care se ghiftuiseră pînă la crăpare; mă mir şi azi cum de au reuşit bravii soldaţi cu fustiţe să facă faţă unei sarcini atît de grele.

Dar esenţialul este că pe vremea aceea sufeream cumplit de foame; toată averea noastră, singura garanţie ar vieţii noastre era bucăţica aceea de pîine. Cînd eram încă în Westfalia (înainte de a fi fost mînaţi în spatele gardurilor de sîrmă) ne-am descurcat şi fără ea: întotdeauna găseam pe cîmp un cartof sau o sfeclă cu care să o înlocuim. Îmi aduc aminte că odată — eram încă la Berghorst, mi se pare — am fost nevoit să renunţ iarăşi la pîinea mea în schimbul unei scurte impermeabile, încît n-am mai avut pe ce să-mi ung porţia de margarină. Aşadar am cules de pe cîmp o foaie de varză destul de acceptabilă, am uns-o cu margarină şi, cu toate că în viaţa mea nu mai mîncasem ceva atît de greţos, în cele din urmă am reuşit să o ronţăi. În tabără însă nu mai puteam înlocui pîinea cu nimic, afară doar dacă nu mîncam în locul ei nisip; oricît de banal ar părea, atunci vechiul clişeu s-a adeverit: acolo bucata aceea de pîine însemna întoarcerea acasă.

Să nu-şi închipuie nimeni o pîine frumoasă, proaspătă sau bine rumenită! Aşa ceva nu exista decît cel mult în visele noastre. Era o pîine cazonă, ordinară, neagră, ţinută zile întregi prin magazii, uneori chiar lipicioasă, iar în ce priveşte forma arăta exact ca două cărămizi suprapuse, pe care populaţia germană, cu iluziile sale spulberate (şi care o mînca deja de multă vreme) o de-

numise pe drept cuvînt „cărămida lui Hitler“. Dar în zadar coceau ei aceste cărămizi ale lui Hitler în forme paralelipipedice, tot nu erau uşor de împărţit. Vă rog să vă imaginaţi: pîinea aceea era singura bază serioasă a alimentaţiei noastre, ea ne ţinea pe picioare, cu ea ne hrăneam — deci era foarte important pentru noi să ne primim cu exactitate porţia! Nu doar aproximativ, nu doar aproape exact, ci în întregime, la gram şi la milimetru. Dar, prin coacere, forma ei nu era niciodată regulată, aluatul ieşea mereu din forma de cărămidă, se denivela, marginile i se rotunjeau: cu nici un chip nu se putea evita ca, la împărţire, să nu apară unele mici diferenţe.

De aceea la Eselheide a luat naştere următorul obicei.

Cinci oameni primeam cîte o pîine de un kilogram şi jumătate, pe care trebuia să o împărţim în cinci bucăţi. Ne-am organizat deci în grupe de cîte cinci, care au rămas aceleaşi pînă la sfîrşit, devenind un fel de celule ale vieţii de lagăr. În cadrul grupei s-a statornicit o ordine exactă şi obligatorie: într-o zi împărţea pîinea Bányai Miki, în alta Együd, în a treia Monostori şi aşa mai departe. Tot în această ordine obligatorie şi precisă alegeam fiecare apoi din cele cinci bucăţi de pîine, dar — şi vă rog să fiţi atenţi, căci aceasta era partea cea mai frumoasă a obiceiului! — cel care împărţea alegea întotdeauna ultimul. Adică, mai bine zis, nu mai alegea, căci pînă îi venea rîndul, şansele lui erau deja epuizate: trebuia să se mulţumească cu ceea ce rămînea, cu ceea ce nu mai trebuia nimănui. În felul acesta nimeni nu era păgubit în alegerea sa, iar cel care făcea împărţeala era nevoit să-şi facă datoria cît mai precis, cît mai precis cu putinţă, era nevoit să-şi folosească tot talentul pentru a tăia bucăţi cît mai egale, căci, dacă numai una era mai mică printre ele, aceea cu siguranţă îi rămînea chiar lui.

„Cine împarte alege ultimul.“ Lingvistic zicala poate fi discutabilă, dar acest principiu străvechi — principiul de bază al regelui Solomon — a instaurat la Eselheide pacea şi egalitatea atît de mult dorite de noi: în această formulă simplă s-au contopit la noi interesele personale cu interesele colective. Principiul s-a dovedit a fi un fel de piatră filozofală: fiecare dintre noi avea ocazia să

creadă că este cinstit şi dezinteresat, în timp ce de fapt nu se gîndea decît la propria-i persoană; fiecare putea recunoaşte că este egoist în timp ce nu era decît cinstit. Colectivităţii întotdeauna structura i-a determinat etica. Fă o lume în care necinstea, arivismul, minciuna să fie la loc de cinste şi toţi vor fi nişte netrebnici; fă o lume în care, cinstea să te ajute să răzbeşti şi a doua zi toţi vor fi cinstiţi. Dacă aţi fi văzut acele frunţi îngîndurate care se aplecau asudate de povara responsabilităţii asupra pîinii ce urma să fie împărţită! Nici fruntea lui Keisz Ricus apărîndu-şi averea nu putea fi mai asudată! Dacă aţi fi văzut cum tremurau cuţitele care tăiau ca briciul cînd măsurau încă nesigur (din aer) şi apoi însemnau cu zgîrieturi subţiri pe coaja pîinii tăieturile planificate, pentru ca apoi, după ce acele patru tăieturi erau făcute, să fi văzut, acele corecţii de milimetru, ca foiţa de ţigară de fine, cu care completau cei ce făceau împărţeala porţiile mai mici! Niciodată n-am văzut om să facă o muncă mai plină de răspundere, mai exactă, mai cinstită ca cel ce împărţea pîinea la Eselheide!

Cine împarte alege ultimul. După opinia mea acest principiu de bază, frumos, nobil, democratic a fost cea de-a treia (şi la fel de impottantă) motivaţie subiectivă a acelei interesante idei la care mă refer acum pentru a treia oară şi pe care — după atîţea aşteptări şi amînări deliberate — se cuvine în sfîrşit s-o dau în vileag.

Dar mai întîi să vă spun care a fost de fapt problema.

Scoţienii, de care ne băteam noi joc în fiecare zi, acei soldaţi de operetă cu fustiţele şi cu guma lor de mestecat, cărora, după marea victorie, le căzuse în grijă întreagă Westfalie (ei aprovizionau populaţia, miile de prizonieri de război, armata), bravii, nemernicii noştri de scoţieni se vede că voiau să-şi asume cu cinste toate consecinţele victoriei. Cu toate că victoria lor era totală şi nici vorbă nu putea fi să le ceară ulterior cineva socoteală, ei respectau cu stricteţe de pildă regulile internaţionale privitoare la prizonierii de război. Ne hrăneau, cu toate că şi ei o duceau greu; ne împărţeau săpun, cu toate că nici ei nu se puteau spăla întotdeauna:

pe bolnavii noştri îi tratau, îi internau în spitale; despre tifosul şi dizenteria (care cu puţin înainte măcinaseră şaptezeci de mii de prizonieri în cîrnăţăria de la Eselheide), după ce au ajuns ei dinăuntrul lagărului afară nici nu mai putea fi vorba! Ei bine, legile de război prevăd că cei ce au prizonieri sînt obligaţi să le completeze acestora echipamentul zdrenţuit şi scoţienii noştri s-au dovedit din nou demni de victoria lor, luîndu-şi chiar si această obligaţie în serios. Bine, dar cum? Depozitele — poate cu excepţia celor din America — erau în toată lumea goale (atîtea cîte erau); iar aici, printre barăci, mişunau patruzeci de mii de prizonieri zdrenţăroşi, aproape desculţi, aproape dezbrăcaţi, pe frig, pe vînt, prin nisipul veşnic în mişcare; unora dintre ei chiar că li se vedea fundul, căci fuseseră în stare să-şi dea pînă şi mantăile şi pantalonii în schimbul acelei bucăţi de pîine! Cum să poată scoţienii să îmbrace, cu toată sărăcia lor de atunci, patruzeci de mii de oameni?

Ne dădeau şi ei ce puteau. O dată cîţiva metri pătraţi de flanelă de fiecare dormitor (pentru obiele), altă dată cîte o pereche de izmene sau de pantaloni purtaţi, cîte o pereche de ciorapi cîrpiţi. Însă atunci, în joia aceea despre care va fi vorba îndată, ne-au luat prin surprindere cu un cadou absolut incredibil. Au împărţit pentru fiecare dormitor cîte o pereche de bocanci militari germani noi-nouţi. O pereche de bocanci şi încă noi — nu se poate spune, nici măcar imagina nu se poate ce valoare aveau aceştia pe-atunci! Reprezentau o comoară, o avere, nu puteau fi cumpăraţi cu nici un preţ, nici cu tot potul lui Keisz Ricus! Ca termen de comparaţie, aş putea spune că acea pereche de bocanci noi erau pe-atunci, la Eselheide, asemeni operelor lui Leonardo sau ale lui van Gogh la licitaţiile de azi: nimeni nu oferea aşa ceva spre vînzare; pur şi simplu erau de nepreţuit.

Iar acum pentru fiecare dormitor se distribuise cîte o pereche. Sau, punînd invers accentul, pentru fiecare dormitor se distribuise numai cîte o pereche.

Acum deci marea problemă era următoarea: cum să împărţim între noi această unică pereche şi cui să i-o dăm?

Scoţienii ne-au transmis doar atît: că erau dezolaţi, dar nu puteau să ne dea mai multe perechi fiindcă nu aveau mai multe; noi eram ce mai în măsură să hotărîm cui anume i se cuveneau bocancii; măcar să-i primească cei care aveau mai mare nevoie. Numai că deja de mult fiecare din noi avea încălţămintea găurită şi tuturor ne trebuiau bocanci noi, încît toţi am fi fost îndreptăţiţi să-i primim; pe de altă parte nu se putea judeca totul numai în funcţie de bocanci: momentan se putea ca vreunul să aibă cei mai găuriţi bocanci şi totuşi respectivul să fie considerat înstărit sau chiar bogat. Cum am fi putut noi să-i dăm valoarea aceea uriaşă tocmai unuia care fusese pur şi simplu neglijat, sau lacom, sau zgîrcit şi nu-şi dăduse bocancii la reparat în schimbul porţiei de pîine pe o zi sau două? Ne păştea pericolul ca, aşa cum se întîmplă de obicei, lucrurile destinate celor mai nevoiaşi să fie şi acum cîştigate de cei care aveau cel mai puţin nevoie de ele.

Trebuia să procedăm cu dreptate, aici nu încăpea nici o îndoială, numai că tocmai atunci nu prea reuşeam să găsim care erau criteriile dreptăţii. Minunaţii bocanci se lăfăiau pe masă, în mijlocul dormitorului, la lumina lămpii; stăteau acolo imaculaţi, aşa cum ieşiseră din fabrică, încă neatinşi de cremă; pielea lor strălucea într-o lumină gălbuie, nobilă, moale, talpa lor era de un brun neted (precum castanele sălbatice scoase din coajă); se lăfăiau ca nişte fiinţe vii, ca nişte gemeni fuduli; şireturile legate cu fundă păreau nişte mustăţi pleoştite; iar noi ne adunaserăm cu toţii, ni se scurgeau ochii după ei, îi pipăiam cu lăcomie — şi habar n-aveam ce să facem cu ei.

Fiecare din noi avea nevoie de ei, fiecare şi-i dorea, fiecare i-ar fi meritat, ştiam fără s-o spunem, de aceea nici nu ne-am certat. Dar atunci ce să facem, cui să-i dăm, doar nu puteau rămîne fără stăpîn, unul din noi tot trebuia să-i primească pînă la urmă! Cineva a avut ideea să-i vindem şi să împărţim ce primeam pe ei; era o idee cinstită, dar nerealizabilă: preţul bocancilor între-

cea orice limită logică, oricine ar fi murit de foame cu mult înainte de a apuca să plătească preţul lor în porţii de pîine.

Era evident că trebuia să lăsăm totul pe seama norocului: să decidă soarta.

Şi atunci, în ultima clipă, la punctul culminant al tensiunii, s-ar putea spune, din mintea unuia, nu mai ştiu cine, a unuia dintre cei ce se îmbulzeau în jurul mesei, a ţîşnit acea idee deosebită, care ne-a împiedicat să lăsăm cauza noastră doar pe seama întîmplării oarbe şi fără semnificaţie; atunci s-a făcut auzită propunerea aceea năstruşnică pe care acum o dau în fine în vileag.

— În regulă, băieţi, hai să tragem la sorţi, a izbucnit un glas din mulţime. Dar nu primul să cîştige, ci ultimul.

Adică să tragem bocancii la sorţi, după toate regulile jocului, numai ca să nu-i dăm celui al cărui nume ar fi scos primul din pălărie, ci celui care va rămîne ultimul, al cărui nume de fapt nici nu va fi scos. Să înşelăm norocul; nu acela să primească bocancii pe care norocul îl iubeşte (căci de fapt acela nici nu are nevoie de ei), ci acela pe care norocul îl ocoleşte, pe care de-a dreptul îl urăşte: acela are într-adevăr nevoie de ei!

Genial, nu? Şi, curios lucru, oamenii au înţeles pe dată, şi-au dat seama, au acceptat imediat cu toţii propunerea, căci:

1. timpul acela gol, fără sfîrşit (pe care trebuia să ni-l umplem cumva);

2. nedreptatea încăpăţînată a norocului (care se dăduse de gol cu ocazia partidelor noastre de cărţi);

3. minunatul principiu al împărţelii pîinii (cine împarte alege ultimul),

deci experienţele noastre fundamental colective au acţionat astfel toate şi concomitent, deoarece în ele se exprima însuşi destinul nostru.

Nu s-a găsit nimeni printre noi care să nu întrevadă întreaga profunzime a ideii, demnitatea ei în faţa soartei, nici unul care să i se împotrivească, sau care s-o comenteze. Spună cine ce o vrea: acolo, la Eselheide, ea a fost dovada unităţii noastre de obiceiuri, de gîndire, dovada

unităţii noastre sufleteşti, o dovadă de cultură, primitivă, dar adevărată!

Deci am luat o foaie de caiet şi am tăiat-o în bucăţi perfect egale, la fel ca pîinea. Lázár Jancsi, care avea scrisul cel mai citeţ, a notat pe ele numele noastre şi apoi le-a împăturit cu grijă pe fiecare în patru. Lozurile noastre erau deci gata. Atunci am luat o urnă, o căciulă militară obişnuită, din aceea căreia i se pot coborî apărătoarele de urechi, le-am şi dat jos de ambele părţi, ca scobitura să fie cît mai adîncă şi, după ce le-am numărat din nou — unul, doi trei... — am aruncat în ea lozurile unul cîte unul. Apoi am scuturat bine căciula, ca nu cumva biletele rămase la fund să fie avantajate; am scuturat-o îndelung temeinic, am dat-o din mînă în mînă, fiecare a scuturat cîte un pic; am tot scuturat-o aşa, cu schimbul, cel puţin un sfert de oră încheiat. Atunci am chemat pe cineva din baraca vecină, un tînăr cam netot, cam sărac cu duhul, care era complet nepărtinitor şi dezinteresat, l-am legat la ochi şi i-am pus căciula în faţă,

A început tragerea.

Niciodată nu m-aş încumeta să descriu acea tragere la sorţi decisivă care a făcut să ni se taie respiraţia, nu mă consider un scriitor destul de sugestiv pentru una ca asta. Miza era — repet — înspămîntător de mare. Nici nu mai ţineam cont de valoarea în sine a bocancilor, căci ştiam că este ireală (în sensul că n-am fi putut-o realiza niciodată); oricum cîştigătorul n-avea altceva ce face cu bocancii propriu-zişi decît să-i încalţe şi să-i poarte. Dar cu preţul bocancilor deveniţi de prisos! Cu preţul bocancilor purtaţi, găuriţi sau pingeliţi grosolan, de care cîştigătorul se putea descotorosi, îi putea vinde în schimbul a nenumărate porţii de pîine! Cam patru, cinci porţii, după cum am calculat noi, dar, chiar ţinînd cont de scăderea cursului, care era de aşteptat, trei porţii tot ar fi primit pe ei, iar dumneavoastră ştiţi deja ce însemna la Eselheide fie şi o singură porţie de pîine! Deci valoarea în pîine a vechilor bocanci — aceasta ne interesa şi ne ispitea pe noi, aceasta ne făcea să ne chorăie maţele, să fim gîtuiţi de emoţie; aceasta a devenit adevărata miză, aproape uitînd de bocancii noi!

Tînărul cel netot a tras primul nume. Vă rog să ghiciţi — aşa, pe nevăzute, dar cunoscînd situaţia — ce nume era? Bineînţeles, era al lui Keisz Ricus. Uriaşul, incredibilul, nemaipomenitul său noroc s-a adeverit şi de data aceasta, dar nici acum nu s-a putut bucura de el, şi de data aceasta el era asociat cu cel mai teribil ghinion. Dacă mai înainte, la punctul culminat al zăpăcelii, nu ar fi fost formulată acea idee stranie, acum Ricus, cu siguranţa-i obişnuită, ar fi cîştigat de la prima tragere bocancii, i-ar fi încălţat de îndată şi, chiar dacă ulterior i-ar fi schimbat cu vreunul din ceilalţi câştigători, ca să nu înoate în ei sau să nu-l strîngă, cel puţin acum s-ar fi plimbat cu ei în sus şi în jos. Numai că propunerea fusese deja făcută. Dar, pentru numele lui Dumnezeu, ia să ne oprim puţin, cum se poate, ce înseamnă asta? Cum e posibil ca soarta să nu-l părăsească nici o clipă, nici măcar din întîmplare? Doar de data aceasta nu el făcuse cărţile, nu el le dăduse la tăiat, nici măcar nu se atinsese de bileţele, el a fost mi se pare singurul care nu a scuturat şapca, şi atunci cum de a fost în stare să influenţeze norocul, sau ghinionul (teribilul său ghinion camuflat în noroc), aşezarea biletelor înăuntrul şepcii sau mişcările netotului din baraca vecină? Ce înseamnă asta, oare e credibil, e posibil una ca asta? Ricus a rămas stană de piatră, cu capul în piept, în faţa netotului cu ochii legaţi, citindu-şi numele a nu ştiu cîta oară, a întors nehotărît bileţelul pe toate părţile, apoi s-a răsucit pe călcîie, s-a dus la locul lui şi, fără să scoată o vorbă, s-a lăsat să cadă pe prici.

Din căciulă a mai fost tras un nume, apoi încă unul şi încă unul. Iar timpul ce se grămădea în jurul nostru începea să se umple, să se densifice ca magiunul, sau ca siropul care fierbe şi devine tot mai vîscos, mai gros, mai concentrat. Devenise abia suportabil, simţeam că fiecare clipă devenise insuportabil de concentrată, sau, dimpotrivă, deosebit de lungă, de plină de evenimente. Abia atunci am simţit în ce mare măsură acea idee stranie provenise din însăşi soarta noastră (din cele şase luni de aşteptare fără nici un rost)! Căci, dacă am fi hotărît să cîştige cel al cărui nume avea să fie scos din căciulă primul, atunci posibilitatea câştigului s-ar fi

spulberat, am fi pornit toţi cu şanse destul de neînsemnate şi, deja după prima tragere, jocul s-ar fi terminat. Dar aşa, cînd se scotea cîte un bilet, numai unul din concurenţi îşi pierdea definitiv orice şansă, iar şansele celorlalţi, ale celor rămaşi în cursă, tocmai prin aceasta creşteau şi, proporţional cu ele, creştea şi tensiunea. Împuţinarea treptată a celor rămaşi în joc ducea la creşterea probabilităţii cîştigului, iar creşterea probabilităţii ducea la creşterea tensiunii; timpul se umpluse, devenise important, activ; emoţia, tracul, speranţa, toate au sporit treptat, ajungînd pînă la paroxism — cel puţin pentru cei ale căror nume nu fuseseră încă trase, ci rămăseseră pitite în umbra căciulii.

Dacă aceştia erau norocoşi sau nenorocoşi, n-aş putea să vă spun. Aşa cum stăteau lucrurile în acel moment, ar trebui să-i considerăm norocoşi, căci mai aveau încă şanse de cîştig, numai că — să nu uităm! — aceea nu era ordinea cea firească, ci tocmai cea inversă a lucrurilor. După regulile obişnuite ale tragerii la sorţi, cînd norocul poate acţiona după bunul său plac (poate da în vileag la cine ţine şi la cine nu), cum spuneam, potrivit ordinii fireşti a lucrurilor, pe cei rămaşi la urmă, pe cei pitulaţi în întunericul căciulii norocul nu numai că nu-i iubeşte, ci de-a dreptul îi urăşte.

N-am mai rămas decît cinci, apoi patru, apoi numai trei, iar printre aceşti deosebit de norocoşi sau deosebit de ghinionişti — sau cum să-i numesc? — eram şi eu. M-am aşezat pe prici, la locul meu, mi-am strîns mîinile între genunchi şi aşteptam emoţionat. Deodată de pe frunte mi s-a rostogolit o picătură de sudoare rece, care mi-a căzut pe mînă. Şi, de îndată, mi-a apărut în faţa ochilor fruntea lui Keisz Ricus, fruntea lui Ricus la lumina lumînării, fruntea sărmanului Keisz Ricus în timp ce-şi ocrotea, îşi dubla necontenit potul, fără să-l poată nicicum băga în buzunar. Scena mi-a apărut sub pleoape uluitor de plastic; dinlăuntrul meu picăturile de sudoare au început să bolborosească, să ia proporţii, să crească; apoi au început să se nelinişteasca, să se atingă unele pe altele, să se contopească şi să se reverse brusc la vale, tîrîndu-le după ele pe toate celelalte întîlnite în cale. Şi, în urma faptului că frun-

tea lui Ricus mi s-a conturat atît de viu în minte, am văzut dintr-o dată în faţa ochilor şi propria mea frunte: propria mea frunte asudată, cu exactitate, clar, amănunţit, de parcă mi-ar fi fost cu putinţă s-o privesc din afară. Aşa este, mi-e teamă să recunosc, dar la punctul culminant al tensiunii mă vedeam din afară. Cine sînt eu, ce caut eu aici? Cum îmi închipui eu că norocul mă va alege, sau că măcar va ţine cont de mine? M-am văzut, m-am văzut din afară cum transpiram, tulburat pentru ceva ce poate mi-era străin, pentru ceva ce soarta îmi refuza de fapt. Eram întocmai ca Ricus odinioară. M-am gîndit că poate ar trebui să mă şterg pe frunte pentru ca asemănarea să înceteze, dar cine avea timp atunci de aşa ceva? Căci în acel moment nu bocancii erau în joc, nicidecum bocancii, nici măcar acele cîteva porţii de pîine cazonă ca preţ al încălţărilor devenite de prisos, ci ceva infinit mai important, mai profund: soarta mea se pregătea atunci să-şi dea arama pe faţă; soarta sau, dacă vreţi, norocul meu; era pe cale să iasă la iveală dacă eram norocos sau ghinionist, la ce să mă aştept în viaţă, la o soartă norocoasă sau la una nefericită; pe scurt, dacă acel ceva, acel cine ştie ce, pe care îl numim noroc, ţinea la mine sau pur şi simplu mă ura.

Băiatul cu ochii legaţi scotea impasibil unul după altul biletele din căciulă, iar Lázár (căruia i se spulberaseră printre primii şansele) citea numele scrise pe ele chiar de mîna sa şi, ridicînd din umeri în semn de regret, le înmîna pe fiecare posesorului respectiv. Tragerea continua într-o linişte adîncă şi în perfectă ordine; liniştea smerită din baracă era tulburată de cîte un geamăt plin de speranţă, sau de cîte o bombăneală deznădăjduită. N-am mai rămas decît patru, decît trei candidaţi, probabilitatea cîştigului depăşise deja orice limită, valoarea sa minimă iniţială crescuse la 1/4, apoi la 1/3. Aveau şi alţii emoţii, bineînţeles, printre cei care nu mai aveau nici o şansă, căci jocul întrecea prin miza şi intensitatea (dar mai ales prin veridicitatea) sa orice roman de aventuri. Aveau şi ei emoţii, darmite eu ce emoţii aveam! Îmi treceau prin minte cu iuţeală frînturi de rugăciuni, jurăminte înflăcărate; îi invidiam cu

ardoare pe adversarii mei pentru că aveau aceeaşi şansă pe care o aveam şi eu; îmi imaginam tot felul de lucruri detestabile care li s-ar fi putut întîmpla şi care i-ar fi scos din competiţie — pînă şi moartea lor!

Şi atunci —

cînd n-am mai rămas decît doi candidaţi;

cînd amînarea artificială a momentului decisiv a contractat din nou timpul în clipe;

cînd maşinaţiile noastre menite să înşele soarta şi-au pierdut efectul, căci în fond tot un singur gest urma să hotărască cine cîştigă şi cine pierde;

prin urmare cînd nu mai depindea decît de o singură tragere dacă uriaşele mele speranţe se vor îndeplini sau se vor spulbera toate

— atunci, la punctul culminant al tensiunii, m-a cuprins deodată o pace minunată, o linişte desăvîrşită. Ştiam, ştiam cu siguranţă că nu voi avea nici o decepţie, că acum bocancii vor fi ai mei. De unde am ştiut, cum de am simţit cu atîta siguranţă nu-mi pot da seama nici acum. De parcă mi-ar fi şoptit cineva. De îndată ce n-am mai rămas decît doi candidaţi (eu şi Nagy Misi, parcă), m-am şi ridicat de pe prici şi am pornit, ştergîndu-mi fruntea asudată, să iau în primire ce mi se cuvenea.

Ce mi se cuvenea, zic, şi prin aceste cuvinte nu încerc să formulez părerea mea de acum, ci sentimentul meu de atunci. Atît de sigur eram că toate acestea nu erau nici pe departe întîmplătoare, ştiam cu atîta convingere că în condiţiile date bocancii nu i se cuveneau altcuiva decît mie (altfel spus: nu se potriveau decît pe piciorul meu), cum nu mai ştiusem niciodată ceva în viaţă! Însă n-am ştiut nici atunci, nu ştiu nici acum şi m-aş putea frămînta pînă în clipa morţii, dacă norocul sau nenorocul a făcut să cîştig tocmai eu acea minunată miză. Ce am simţit eu atunci cu atîta siguranţă: norocul sau nenorocul meu? Căci am spus-o şi acum o spun din nou: în zadar am cîştigat eu atunci tragerea, pentru că de fapt am pierdut-o. Dacă am fi lăsat să funcţioneze ordinea firească a lucrurilor, dacă norocul şi-ar

fi arătat liber alesul, nici vorbă să fi eîştigat tocmai eu: numele meu mi-ar fi fost tras printre ultimele, adică ce spun eu? — nici n-ar mai fi fost tras, ar fi rămas să se împută acolo, în întunericul căciulii! Atunci nu a funcţionat norocul adevărat, ci opusul lui, nu norocul liber, ci *norocul înşelat*, ţinut în frîu prin principiul de bază al împărţelii pîinii, ceea ce a făcut ca victoria mea să fie ambiguă, îndoielnică, tristă.

Dar poate fi norocul oare înşelat? Vă rog să-mi spuneţi: poate fi înşelat destinul? Exemplul lui Keisz Ricus pare să dovedească de fapt cu totul altceva. Căci nu biletul lui a fost tras primul, nu pe el l-a ales din nou norocul, ceea ce nu s-a dovedit a fi din nou un ghinion? S-a arătat faţă de el ca întotdeauna pînă atunci, iar de aici nu rezultă defel că ar putea fi înşelat. Cine ştie dacă norocul nu şi-a dat seama ce capcană îi întindem, dacă nu ne-a citit gîndurile şi, în ciuda încercărilor noastre, nu a ales totuşi liber, după bunul său plac? Ba mai mult. Oare nu chiar el ne-a inspirat acea idee stranie, ca să ne convingă şi să ne demonstreze că aşa arată el cînd ia înfăţişarea ghinionului — că aşa este el cu adevărat?! Doamne, oare nu de aceea mi-a dăruit mie perechea cea minunată de bocanci — pe care apoi i-am adus acasă şi cu care am mai umblat fudul încă doi ani încheiaţi —, ca să-mi arate că ţine la mine?

Dar dacă nu? Dar dacă da? Îmi dau seama că întrebările mele se pierd în negură, în magic, în inexplicabil. Nici nu se pierd, doar s-au pierdut cîndva. Căci aşa era pe atunci lumea, aşa am văzut-o noi la Eselheide printre dunele de nisip, printre pichetele de pază, printre gardurile de sîrmă ghimpată, printre barăcile negreşi roşii, de parcă toate, absolut toate ar fi avut vreo legătură personală cu omul, toate, absolut toate ar fi fost călăuzite de speranţele, de sentimentele, de intenţiile oamenilor; de parcă destinul ar fi fost o fiinţă vie, norocul o fiinţă conştientă. Cu toate că nu există, bineînţeles, nimic în toată povestea mea care să nu fi fost opera întîmplării oarbe şi să nu încapă în limitele realităţii.